

Xomitov Komiljon Zoitovich,
Toshkent moliya instituti, iqtisod fanlari doktori, professor.
e-mail: metro8368@mail.ru

QISHLOQ AHOLISINI ISH BILAN TA'MINLASHNING SAMARALI IJTIMOY- IQTISODIY MEKANIZMLARI

Annotatsiya. *Qishloq mehnat bozorida aholining ish bilan bandligini ta'minlash va ishsizlikni kamaytirish murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida ko'p tomonlama tadqiqotni talab qiladigan jarayon hisoblanadi. Shunga ko'ra, ushbu maqolada qishloq aholisini ish bilan bandligini oshirishning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi elementlari va vositalari tadqiq etilgan.*

Аннотация. *Занятость населения на сельском рынке труда и сокращение безработицы, как сложное социально-экономическое явление, требует всестороннее исследование. Исходя из этого, в данной статье рассматриваются элементы и инструменты эффективного социально-экономического механизма для повышения занятости в сельских районах.*

Annotation. *Employment of the population in rural labor market and reduction of unemployment, as a complex socio-economic phenomenon, requires comprehensive research. Based on this, the article studies the elements and tools of an effective socio-economic mechanism for increasing employment in rural areas.*

Tayanch so'zlar: *qishloq mehnat bozori, iqtisodiy faol aholi, ijtimoiy, iqtisodiy, mexanizm, ishsizlik, ish bilan bandlik, ishchi kuchiga talab, ishchi kuchi taklifi, ish o'rinlari.*

Ключевые слова: *сельский рынок труда, экономически активное население, социальный, экономический, механизм, безработица, занятость, спрос на рабочую силу, предложение рабочей силы, рабочие места.*

Keywords: *rural labor market, economically active population, social, economic, mechanism, unemployment, employment, demand for labor, supply of labor, job opportunities.*

Kirish. Qishloq aholisini ish bilan ta'minlash va ishsizlikni kamaytirish murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida ko'p tomonlama tadqiqotni talab qiladigan jarayon hisoblanadi. Uni tadqiq etishda ish bilan ta'minlashning umumiy qonuniyatlari, tamoyillari va konsepsiyalarini hisobga olish, ularga tayanish maqsadga muvofiqdir.

Hozir mamlakatda ish bilan band bo'lmagan mehnatga layoqatli aholining asosiy qismi qishloq joylarida yashaydi va bu ko'rsatkich muttasil o'sib borish tendensiyasiga ega. Bunday holat qishloqdagi noqishloq mehnatning tor doirada qo'llanishi, yangi ish joylarini yaratishga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmining yetarli emasligi, qishloq xo'jaligi korxonalaridagi tarkibiy o'zgarishlar, mehnat resurslari sonining yaratilayotgan ish joylari miqdoriga nisbatan tezroq o'sishi, qishloqda ishchi kuchiga talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik, mahalliy kadrlar malakasi va raqobatbardoshligining pastligi, bo'sh ish joylari haqida ma'lumotga ega emasligi bilan asoslanadi.

Shunga ko'ra, 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida “yangi ish o'rinlarini yaratish hamda aholining, eng avvalo, o'rta maxsus va oliy o'quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta'minlash, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta'minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish”¹ vazifalarini samarali hal etish dolzarb masala hisoblanadi.

Qishloq joylarda aholining ijtimoiy zarur ish bilan bandlikka bo'lgan ehtiyoji va uni amalga oshirish imkoniyatini rejali tartibga solib borish lozim. Bundan maqsad insonning faoliyat ko'rsatish, shart-sharoitlarni yaxshilash va iqtisodiyotning samarali ishlashini ta'minlashdir. Qishloq joylarda ish bilan bandlikning samaradorlik xususiyati ishlovchilarning mamlakat iqtisodiyotining tarmoqlari bo'yicha taqsimlash tuzilmasidan iboratdir. Hozirgi vaqtda aholining ish bilan bandligi bo'yicha iqtisodiyotdagi tarmoq tuzilishi mavjud jamiyat mehnat potensialidan foydalanish samaradorlik darajasi pastligini aks ettiradi va tubdan o'zgartirishga muhtojdir².

Asosiy qism. Fan-texnika taraqqiyotining jadal rivojlanib borishi qishloq joylarida ish bilan bandlikning yangi turlari va texnologiyalari paydo bo'lishiga, bu esa qishloq mehnat bozorida ishchi kuchiga talab va taklifni hudud hamda tarmoq darajasida tartibga solishning ijtimoiy-

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida “yangi ish o'rinlarini yaratish hamda aholining, eng avvalo, o'rta maxsus va oliy o'quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta'minlash, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta'minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish” vazifalarini samarali hal etish dolzarb masala hisoblanadi.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли Фармонининг 1-илоvasи «2017–2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» // Lex.uz

² Смирнов С. Методы оценки государственной политики занятости // Вопросы статистики, 1998. — №24. — С. 29-34.

***Iqtisodiy islohotlar
jarayonida mehnat
samaradorligining
ortishiga qarab,
aholining mehnat
bilan bandlik
darajasi mamlakat
bo'yicha pasayish
tendensiyasiga ega.
Yaqin kelajakda
respublikamizda
ish bilan
bandlikning
rivojlanish
xususiyatlari ana
shunday kechadi.***

iqtisodiy mexanizmini takomillashtirishni, pirovardida esa oqilona ish bilan bandlikni ta'minlashni maqsad qilib qo'yadi.

Hozirgi vaqtda qishloq aholisining ish bilan bandligini ta'minlash konsepsiyasi 2017–2021-yillarda respublikamizni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi talablariga mos maqsad va vazifalarni belgilab olishdan iboratdir. Bunday yondashuvning markaziga uni rivojlantirishning ijtimoiy bozor tipidagi davlat uchun xos bo'lgan obyektiv jarayonlarni hisobga oluvchi ish bilan ta'minlashning shakllanishi qo'yiladi. Bu, o'z navbatida, muayyan davr mobaynidagi qo'yilgan maqsadlarga erishishning real imkoniyatlari bilan cheklanmaydi. Ish bilan bandlik ijtimoiy rivojlanishning har bir bosqichiga xos turli ko'rinish va shakllarda namoyon bo'ladigan o'ziga xos hodisadir.

Iqtisodiy islohotlar jarayonida mehnat samaradorligining ortishiga qarab, aholining mehnat bilan bandlik darajasi mamlakat bo'yicha pasayish tendensiyasiga ega. Yaqin kelajakda respublikamizda ish bilan bandlikning rivojlanish xususiyatlari ana shunday kechadi. Bu yerda yuqori samarali iqtisodiyot nisbatan kamroq miqdordagi xodimlarga ehtiyoj sezadi, shu bilan birga, aholining ishchi o'rinlariga bo'lgan ehtiyoji ham biroz kamayadi, chunki mehnat bilan ijtimoiy foydali bandlikning boshqa sohalariga qiziqish ortadi. Bu holat qishloq joylarda ham o'z aksini topmoqda.

Qishloq joylarda ishchi kuchiga talab va taklifni muvofiqlashtirishning **ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlari quyidagi vazifalarni** o'z ichiga oladi:

- ishhaqining davlat siyosatini shakllantirish, talab, taklif va ishchi kuchining takror ishlab chiqarish bahosini hisobga olgan holda, uning tuzatish mexanizmlarini ishlab chiqish;

- iqtisodiy faol aholini, asosan, qishloq yoshlarini kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning samarali tizimini tashkil qilish;

- uy-joy bozorini shakllantirish va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarini rivojlantirish choralari hisobidan ishchi kuchi harakatchanligini oshirish uchun sharoitlarni yaratish;

- ishchi kuchiga talabni (ish o'rinlari taklifini) rag'batlantirish, qishloq hududlarining xususiyatlariga xos investitsiyalar jozibadorligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratishda tijorat banklarining imtiyozli kreditlarini joriy qilish va uning asoslanganligini ta'minlash;

- qishloq joylarida noqishloq xo'jaligi ish o'rinlarini yaratish bilan birga qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashning intensiv omillaridan keng foydalanish;

– eng maqbul demografik siyosatni, migratsion siyosatni ragʻbatlantirish, mehnat muhofazasi choralarini shakllantirish orqali ishchi kuchi taklifini eng maqbul darajaga yetkazish.

Yuqorida keltirilgan ish bilan bandlikka, ishsizlikka taʼsir qiluvchi mavjud vositalar qishloq mehnat bozorini davlat tomonidan tartibga solishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmini keng darajada aks ettiradi. Shahar va qishloq mehnat bozorlarini tartibga solish usullari va shakllarida muayyan oʻxshashliklar borligiga qaramasdan, qishloq mehnat bozori oʻziga xos jihatlarga ega.

Hududiy siyosat hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlar qishloq joylarida aholi ish bilan bandligini taʼminlashning muhim vositasi hisoblanadi, shunga binoan, qishloqda sanoat tarmoqlarini, xizmat koʻrsatish sohasi, turizm va xalq hunarmandchiligini rivojlantirish yoʻli orqali qishloq xoʻjaligidan boʻshab ketayotgan ishchilarga yangi ish oʻrinlari yaratilmoqda. Bu bilan ikki masala yechilishi kuzatilmoqda: **birinchidan**, oqilona ish bilan bandlikni qoʻllab-quvvatlash va ishsizlik bilan kurashish; **ikkinchidan**, qishloqda demografik bosimga va xalq xoʻjaligi tizimida uning funksiyalari kengayishiga yoʻl qoʻymaslik. Undan tashqari, ilmiy-texnik taraqqiyot va mehnat unumdorligining oshishi taʼsirida qishloq xoʻjaligidan siqib chiqarilayotgan agrar ishchilarni qayta kasbga oʻqitish uchun milliy va hududiy dasturlarda mablagʻ ajratish nazarda tutiladi.

Ish bilan bandlikning moslashuvchanligi muammosida asosiy jihat – bu mehnat turining tanlash ixtiyoriyligi va mehnatni kamroq vaqt ichida ishlab, durustgina ishhaqi olish imkonini beradigan qilib tashkil etishdir. Hozircha bozor vositalarining toʻliq ishlashiga erishilmagan ekan, davlatning muqobil tartiblarini rivojlantirishga koʻmak berishini kuchaytirish zarur.

Hozirgi kunda ish bilan bandlikning **noanʼanaviy shakllari** – oilaviy tadbirkorlik, yakka tartibdagi tadbirkorlik, kasanachilik, ish bilan bandlikning zamonaviy shakllari, xizmat koʻrsatish va qoramolchilik kabi faoliyat turlari bilan shugʻullanish aholini ish bilan taʼminlashning asosiy yoʻllaridandir.

Qishloq joylarida aholining ish bilan bandlik muammolarini yechishda ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning hamma **hududiy ustuvorliklarini** jiddiy qayta koʻrib chiqish zarur.

Birinchi navbatda, yer munosabatlari istiqbollari, mulkchilik va xoʻjalik yuritish shakllari, iqtisodiy munosabatlar, boshqarish tizimi va boshqa elementlar bilan bir qatorda toʻlaqonli boʻgʻin sifatida ushbu muammoni qishloqlarni hududiy rivojlanish konsepsiyasiga va istiqbollashtirish tizimiga kiritishni talab qiladi.

Ikkinchidan, qishloq xoʻjaligi, sanoat va boshqa tarmoqlarni ishlab chiqarish hajmi, daromadlar boshqa koʻrsatkichlar bilan bogʻliq hududiy-

Ish bilan bandlikning moslashuvchanligi muammosida asosiy jihat – bu mehnat turining tanlash ixtiyoriyligi va mehnatni kamroq vaqt ichida ishlab, durustgina ishhaqi olish imkonini beradigan qilib tashkil etishdir. Hozircha bozor vositalarining toʻliq ishlashiga erishilmagan ekan, davlatning muqobil tartiblarini rivojlantirishga koʻmak berishini kuchaytirish zarur.

maqsadli va tarmoq dasturlariga hamda mamlakat hukumati tomonidan tayyorlanayotgan byudjet rejasi va istiqboldagi strategik dasturlarga ish bilan bandlikning hududiy maqsadli ko'rsatkichlarini kiritishni hisobga olish zarur. Bunda qishloq aholisini ish bilan ta'minlashning ijtimoiy, iqtisodiy mexanizmlarining usullari va vositalari o'zgaradi.

Qishloq aholisining ish bilan bandligini ta'minlashda ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirish va ishchi kuchi samarali taklifini qo'llab-quvvatlashga ko'maklashishda ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlar asosiy vosita hisoblanadi.

1-jadval

Qishloq joylarda aholini ish bilan ta'minlashning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari

Ijtimoiy mexanizmlar:	Iqtisodiy mexanizmlar:
– qishloq mehnat bozorida past raqobatbardoshlikka ega aholi guruhlarini kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini shakllantirish; – ijtimoiy himoyaga muhtoj aholining ish bilan bandligiga ko'maklashish; – ishsizlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash; – ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolarni ishga joylashtirish bo'yicha kvotali ish o'rinlarini shakllantirish; – ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish; – qishloq joylarida ish o'rinlari tuzilishi va sifati o'zgarishining moslashuviga ko'maklashish; – yollanma bajariladigan ishlarga qo'yiladigan talabga ishchi kuchining sifat tarkibi muvofiqligini ta'minlash; – mehnat bozorida turg'un talab mavjud bo'lgan kasblarga o'qitish va qayta o'qitish. – tashqi va ichki mehnat migratsiyasini ijtimoiy rag'batlantirish.	– qayta ishlash sanoati va ijtimoiy infratuzilma korxonalarida yangi ish o'rinlari yaratgan korxonalarga soliq va kreditlar bo'yicha imtiyozlar berish; – kichik biznes subyektlari, ayniqsa, oilaviy tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan iqtisodiy qo'llab-quvvatlash; – kichik biznes subyektlarini imtiyozli kreditlash bo'yicha shart-sharoitlarni yaratish; – qishloq joylarda ish bilan bandlikni zamonaviy turlaridan unumli foydalanish; – qishloq xo'jaligida intensiv rivojlanishni ta'minlashga yo'naltirilgan yangi ish o'rinlarini shakllantirish; – qishloq joylarda yakka tartibdagi mehnat faoliyatini rag'batlantirish; – qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va qayta ishlash sanoatining asosiy mahsulotlarini eksport qilishni qo'llab-quvvatlash; – tuman bandlikka ko'maklashish markazlari faoliyatini takomillashtirish.

Qishloq aholisining ish bilan bandligini ta'minlashda ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirish va ishchi kuchi samarali taklifini qo'llab-quvvatlashga ko'maklashishda **ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlar** asosiy vosita hisoblanadi (1-jadval).

Qishloq joylarida aholini ish bilan ta'minlashning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari elementlarining o'zaro munosabatlarini o'rganish

nafaqat mantiqiy-funksional, balki mazkur mexanizmning asosiy xususiyatlarini to'liq ochishni ta'minlaydi³.

Qishloqda aholini ish bilan ta'minlash siyosatining ustuvor yo'nalishlari, maqsadlari bilan qishloq xo'jaligi, sanoat va boshqa tarmoqlarda moliya-kredit, tarkibiy, investitsion va tashqi iqtisodiy siyosatning muvofiqligi nazarda tutiladi. Bunda, birinchi navbatda, mahsulotlar sotib olishning tashkiliy masalalari va oziq-ovqat sohasidagi intervensiyalar, qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarning daromadlarini qo'llab-quvvatlash mexanizmi va oziq-ovqat importini tartibga solish nazarda tutiladi.

Ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifni tartibga solishning iqtisodiy mexanizmi vazifalarni qisqa yoki o'rta muddatli rejalashtirishning elementiga mos ravishda taktik ma'noga ega. Taktik vazifalar strategik maqsadlar doirasida amalga oshiriladi.

Ko'p hollarda bir vazifa boshqalariga bog'liq bo'lmagan holda amalga oshmaydi. Shuningdek, mehnat bozorini tartibga solish mexanizmi o'zgarib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga moslashishi, tartibga solishning aniq usllarini tanlash, mehnat bozori konyunkturasidan kelib chiqqan holda oldindan mo'ljallangan masalalarning yechilishida ustuvorlikni ta'minlashdan iborat.

Aholini ish bilan ta'minlashning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi o'zining xususiyatlariga ko'ra ishchi kuchiga talab va taklifni shakllantiruvchi elementlar majmuasidan iborat bo'ladi. Aholining ish bilan bandligini oshirishning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi – bu ishchi kuchiga talab va taklif nisbatlariga muayyan ta'sir ko'rsatuvchi, uni mazmunan to'ldiruvchi ijtimoiy-iqtisodiy shakllar va omillarni o'z ichiga oluvchi elementlar mujmuasidir.

Qishloq joylarida ishchi kuchiga talabni oshirishning, ya'ni yangi ish joylarini yaratishning iqtisodiy mexanizmini tartibga solish quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali amalga oshiriladi:

– **investitsion faollikni rag'batlantirish.** Imtiyozli kreditlash tizimidan foydalangan holda ishlab chiqarishni rivojlantirish bo'yicha rag'batlantirishni amalga oshirish; iqtisodiyotning real sektorini rivojlantirishga yo'naltirilgan kreditlar foiz stavkasini optimal o'rnatish va kreditlash bo'yicha ma'muriy to'siqlarni bartaraf etish; kapital quyilmalar manbasi sifatida amortizatsion siyosatni o'tkazish rolini oshirish; amortizatsion ajratmalardan investitsion yo'nalishda to'liq foydalanishni ta'minlash; xorijiy kapital va aholi jamg'armalarini investitsion sohaga jalb qilish imkoniyatlarini rag'batlantirish;

– **faol tarkibiy siyosatni va iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini ta'minlash.** Ish bilan bandlik jarayonlarini takomillashtirish

Ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifni tartibga solish iqtisodiy mexanizmi bu vazifalarni qisqa yoki o'rta muddatli rejalashtirishning elementiga mos ravishda taktik ma'noga ega. Taktik vazifalar strategik maqsadlar doirasida amalga oshiriladi.

³ Холмұминов Ш.П. Қишлоқ меҳнат бозорининг шаклланиши ва ривожланишини моделлаштириш // Икт. фан. док. ... дисс. — Тошкент: 1998. — 60 б.

Hududiy siyosatni takomillashtirish. Qayta taqsimlash jarayonlarini optimallashtirish va o'z-o'zini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish yo'li bilan dotatsiyaga tushgan hududlarni qisqartirish zarur.

talablarini hisobga olgan holda texnik-iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli istiqbollarini ishlab chiqish; davlat kafolatlaridan foydalangan holda iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlari doirasida loyihalarni imtiyozli kreditlash; iqtisodiy jihatdan nufuzli ish o'rinlarini yaratishga ko'maklashuvchi investitsion va ilmiy-texnikaviy davlat dasturlarini amalga oshirishni faollashtirish; raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatiga ega hisoblangan moliya-sanoat guruhlarida fan sig'imi yuqori texnologiyalar asosida bo'lgan innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish; yirik moliya-ishlab chiqarish tuzilmalarida moliyaviy kapitalni ta'minlash bo'yicha integratsiyani yaratish;

– **yalpi talabni rag'batlantirish.** Korxonalar tomonidan aylanma mablag'larning yo'qotilishi va ishlab chiqarish quvvatining past darajasi sharoitida davlat buyurtmalarini faollashtirish asosida ham ishlab chiqaruvchilarni, ham iste'molchilarni himoyalash bo'yicha milliy mahsulotlarimizga yalpi talabni rag'batlantirish; iste'molchilar talabini rag'batlantirish uchun mehnat bahosini, ya'ni real ishhaqi miqdorini oshirish zarur. Bunga ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish hamda yalpi daromadni taqsimlash jarayonida mehnatga haq to'lash ulushining ortishi asosida erishish mumkin. Moddiy ishlab chiqarish sohasida ishlovchilar mehnat haqi bilan byudjet sohasida ishlovchilarning ta'rif setkalari o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash orqali turli tarmoq ishchilari mehnatiga haq to'lashning miqdoriy farqini qisqartirish evaziga mehnatga haq to'lash tizimini takomillashtirish zarur. Shuningdek, daromadlarning taqsimlanishi bo'yicha aholi o'rtasida tabaqalanishni qisqartirish;

– **hududiy siyosatni takomillashtirish.** Qayta taqsimlash jarayonlarini optimallashtirish va o'z-o'zini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish yo'li bilan dotatsiyaga tushgan hududlarni qisqartirish zarur. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini tenglashtirishga va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarur.

Davlatning ish bilan bandlik siyosati respublikamiz ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining tarkibiy qismi sifatida mehnat salohiyatidan samarali foydalanish va uning rivojlanishi bo'yicha ish bilan bandlik muammolarini yechishga yo'naltirilgan iqtisodiyotning rivojlanish davriga muvofiq, ishchi kuchini iqtisodiyot sohalari va tarmoqlari hamda ish bilan bandlik ko'rinishlari bo'yicha qayta taqsimlashda ijtimoiy jihatdan muvofiq ish bilan bandlik darajasini ta'minlashga yo'naltirilishi zarur.

Qishloq aholisining oqilona ish bilan bandligini ta'minlashning takomillashtirilgan yangi mexanizmi quyidagi asosiy shart-sharoitlarning ta'sirini tartibga solishi lozim: ishchi kuchiga talabning oshishi va unga taklifning kamayishi; yollanma ishchi kuchiga mehnat haqining (narxining) eng past miqdorini aholi jonboshiga to'g'ri keladigan

minimal iste'mol byudjetidan kam bo'lmagan holda belgilash; mehnatga qobiliyatli o'smirlar, pensionerlar, ko'p bolalik ayollar va nogironlarning ish bilan bandligini oshirishni rag'batlantirish; ishsizlarning malakasi, raqobat qobiliyati va kasbiy harakatchanligini oshirish, mehnat bozori infratuzilmasining samarali rivojlanishini ta'minlash va boshqalar.

Shu bilan birga, iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida mamlakatimizda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va shu orqali aholi daromadlari hamda turmush darajasini yuksaltirish, aholining oqilona ish bilan bandlik darajasini oshirish ko'p jihatdan ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish omillariga bog'liqdir.

Bu holat mamlakatimiz aholisining ko'pchiligi istiqomat qiladigan qishloq joylarida mehnat bozorining ta'sirida malakali kadrlarga bo'lgan talabning ortib borishida, ikkinchidan, mamlakatning barcha hududlarida ish bilan bandlikning noan'anaviy shakllari – xususiy tadbirkorlik, kasanachilik, oilaviy biznes, servis va xizmat ko'rsatish sohalarining jadal rivojlanayotgani natijasida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Respublikamizda zamonaviy iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash sharoitida qishloq joylarida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish ijtimoiy-mehnat munosabatlarining amalga oshirilishida nazariy va amaliy jihatdan eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish qishloq mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab va uning taklifi sifatini oshirishga, milliy daromad o'sishiga va davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga olib keladi.

Ishchi kuchining raqobatbardoshlik parametrlari, eng avvalo, ish beruvchining jamiyat va mintaqa rivojlanishi ijtimoiy-iqtisodiy tarkibining vujudga kelgan darajasi bilan belgilanadi. Raqobatbardoshlikni baholash uchun ish beruvchining talabini aniqlash lozim. Shuning uchun qishloq joylarida ishchi kuchi sifat tarkibini takomillashtirish asosida ish joylarining samaradorligini ham ta'minlash zarur.

Raqobat ishchi kuchi sifat belgilarining shakllanishida katta ahamiyatga. Shundan kelib chiqqan holda, qishloq joylarida kadrlar tayyorlash sifati, raqobatbardoshligini oshirish quyidagi tadbirlarni o'z ichiga olishi zarur:

- “Aholini ish bilan ta'minlash hududiy Dasturi”ni rejalashtirish jarayonida kelajakdagi potensial ishchi kuchi taklifi asosida aniq va to'liq ma'lumotlar asosida yangi ish o'rinlarini yaratish;

- qishloq xo'jaligi mutaxassislarini tayyorlashda zamonaviy ilmfan, texnika yutuqlari, texnologiyalardan foydalanib, xalqaro me'yorlar asosida ishlab chiqilgan ilgarilovchi va kompleks ta'lim standartlaridan foydalanish;

- barcha darajadagi malakali kadrlar tayyorlash sifatini o'lchash va baholashning ilmiy asoslangan tizimini ishlab chiqish hamda joriy qilish;

Respublikamizda zamonaviy iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash sharoitida qishloq joylarida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish ijtimoiy-mehnat munosabatlarining amalga oshirilishida nazariy va amaliy jihatdan eng muhim muammolardan biri hisoblanadi.

***Qishloq joylarda
ish bilan bandlik
munosabatlarini
makrodarajada
o'rganish mehnat
bozorini tartibga
solishning
asosiy vositasi
hisoblanadiki,
bunda ishchi
kuchiga bo'lgan
ehtiyojni
kuchaytirish
hamda ishchi
kuchi samarali
taklifini qo'llab-
quvvatlashga
ko'maklashishda
ijtimoiy va iqtisodiy
mexanizmlar
alohida o'rin
egallaydi.***

– qishloq tumanlarida yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, yoshlarning ilmiy iqtidorini har tomonlama qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini shakllantirish;

– shaxsni kasbga yo'naltirish va mehnat bozori talablari, imkoniyatlari va undagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni hisobga olib, qishloq aholisini ish bilan ta'minlashning eng maqbul turini tanlashda yordam beradigan, shuningdek, iqtidorli yoshlarning qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlaydigan kasbga yo'naltirish tizimini rivojlantirish;

– tarmoqli va mintaqaviy iqtisodiyot uchun integratsiyalashgan ta'lim muassasalari doirasida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarishning salohiyatidan samarali foydalanish;

– qishloq joylarda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishning talab-ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda kadrlar tayyorlash tizimining yo'nalishi va darajasini shakllantirish;

– o'rta maxsus ma'lumotga ega kadrlar ichidan oliy kasbiy ma'lumotga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashning shakl va usullarini kengaytirish;

– turli darajada ishlaydigan kadrlarni va ishdan bo'shagan mutxassislarni qayta tayyorlash hisobiga respublikaning raqobatbardosh kadrlar salohiyatini takror ishlab chiqarish;

– qishloq hududlari uchun barcha darajadagi kadrlarning malaka ta'riflarini mehnat bozori talablari shakllanmasdan oldin ishlab chiqish.

Yuqoridagi ko'rsatilgan vazifalarni amalga oshirish iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarga mos kadrlarni tayyorlash va ularning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Qishloq joylarda ish bilan bandlik munosabatlarini makrodarajada o'rganish mehnat bozorini tartibga solishning asosiy vositasi hisoblanadiki, bunda ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirish hamda ishchi kuchi samarali taklifini qo'llab-quvvatlashga ko'maklashishda ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlar alohida o'rin egallaydi. Taklif etilayotgan qishloq aholisining ish bilan bandligini oshirishning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarining elementlari qishloq joylarda ish bilan bandlik darajasini oshirish va ishsizlikni yo'l qo'yiladigan darajasigacha qisqartirishi imkonini beradi hamda qishloq aholisining ish bilan bandlik dasturlarini ishlab chiqishda muhim asos hisoblanadi.

Qishloq joylarda aholi ish bilan bandligini oshirish quyidagi samarali iqtisodiy va ijtimoiy tadbirlarni o'z ichiga oladi:

– **milliy darajada:** ishhaqining oshishiga yo'naltirilgan raqobatni kuchsizlantirish maqsadida yuqori daromadli firmalarning daromadini ushlab turish hamda nisbatan kam daromadli korxona va firmalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan soliq solishning yuqori darajasining

o'rnatilishi; kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash; yangi ish o'rinlari sonini kengaytirish, ya'ni mehnatga bo'lgan talabni rag'batlantirish maqsadida soliq imtiyozlari va kreditlar berish; turmushni moddiy va uy-joy sharoitlarini yaxshilash shartlari bilan bo'sh ish joylari mavjud bo'lgan hududlarga ishchi kuchi ortiqcha bo'lgan hududlardan oilasi bilan ko'chib o'tishga subsidiya va kreditlarni berish yo'li orqali ishchi kuchi kasbiy harakatchanligini oshirish; qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi hamda qayta ishlash sanoati sektorlarining asosiy mahsulotlariga davlat buyurtmasini belgilash; raqobatbardosh bo'lmagan qishloq ishchilarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash; qishloq ishsizlarining kasbiy ta'lim darajasini oshirish, mehnat bozorida turg'un talab mavjud bo'lgan kasblarga o'qitish va qayta o'qitish;

– **hududiy darajada:** yollangan ishchilarning himoyasiz guruhlar uchun hududiy ish bilan bandlikni faollashtirish yo'llarini izlash maqsadida jamoat ishlarini tashkil etish; nogironlar, yoshlar va boshqalar uchun yangi ish o'rinlarini yaratayotgan korxonalarga imtiyozlar berish; hudud iqtisodiyoti tuzilmasini hisobga olgan holda, asosan, ishni yangidan boshlagan tadbirkorlar, kichik korxonalar uchun soliq va kredit imtiyozlarini berish; hudud iqtisodiyotining talablarini hisobga olgan holda inson kapitaliga qo'yilmalarni tartibga solish;

– **ichki mehnat bozorida:** korxonalarning moliyaviy holatidan qat'i nazar, teng mehnat xizmatiga teng ishhaqi kafolati; ish beruvchilar va yollanma ishchilar o'rtasida iqtisodiy rag'batlar bo'yicha shartnomaviy munosabatlarni tartibga solish; mehnatga haq to'lashning umumiy ta'rifini yaratish.

Shunday qilib, qishloq mehnat bozorini tartibga solishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi ish bilan bandlik darajasini oshirish va ishsizlikda yo'l qo'yiladigan darajasigacha qisqartirishi zarur. Yangi texnologiyalarning qo'llanishi va ishlab chiqarishni qayta tashkillashtirish bilan bog'liq bo'lgan samarali ish bilan bandlikka erishish qishloq aholisining ish bilan bandlik dasturlarini ishlab chiqishda e'tiborga olinishi zarur.

qishloq mehnat bozorini tartibga solishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi ish bilan bandlik darajasini oshirish va ishsizlikda yo'l qo'yiladigan darajasigacha qisqartirishi zarur. Yangi texnologiyalarning qo'llanishi va ishlab chiqarishni qayta tashkillashtirish bilan bog'liq bo'lgan samarali ish bilan bandlikka erishish qishloq aholisining ish bilan bandlik dasturlarini ishlab chiqishda e'tiborga olinishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yaxti:

1. Смирнов С. Методы оценки государственной политики занятости // Вопросы статистики, 1998. – №24. – С. 29-34.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли Фармонининг 1-илловаси “2017–2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси” // www.lex.uz
3. Холмұминов Ш.Р. Қишлоқ меҳнат бозорининг шаклланиши ва ривожланишини моделлаштириши // Иқт. фан. докл. ... дисс. – Тошкент, 1998. – 60 б.